THE CANADIAN ISRAELITE

פֿאַראיין „איד. יונעגד" אין ערציהונג.

די ערציהונג פֿראגע איז אייגע, אויב ניט די איינציגסטע, ברענענדע ראגע מיט וואס מיר אידען דאַרפֿען זיך פֿאַראינטערעסירט. איך'ן ערשטען ליק דוכט זיך אפֿילו אז מיר זיינען עס, דען נאַנץ אפּט בעגעגנען מיר דא אדער ארט ארטיקלען וועגען אידישע קינדער ערציהונג, דא אדער דארט קומט גרויס א שרייבער מיט א מיינונג וויַ אין אויף וואס פֿאר א סדר מיר דאַרפֿען ערציהען אין לערנען אונזערע קינדער. אבער שוין דיעזע ארטיקלען זעלבסט זייַנען אונז וויַ ניט נעגונג ערנסט מיר בעציהען זיך צו דיעזער פֿראגע, דען דיזע ארטיקלען וועלען נעשריבען אפּטמאל פֿון שרייבער אין מעג זיין נאַנץ פֿעהינע אין טאַלאנטפֿאלע שרייבער, אבער ניט קיין ערציהער, ניט קיין פֿעדאַגאגען, זעלבע קענען שרייבען וועגען אזא ענין פֿון ערפֿאהרונג, פֿון לאַנג יעהרינער פּראקטיק, אדער פֿון שטודירען דיעזע פֿראגע פֿאר יאהרען אין יאהרען לאַנג.

דאס זעלבע איז מיט די אפּטע דיסקוסיאנען וועלכע וועלען פֿעראַנסטאלטעט פֿון נעוויסע פֿאראיינען: מען לאדעט איין צוויי רעדנער, אמאל איז איין רעדנער נאך בעטמולט מיט „דאקטאר" אין אלס דאקטאר ניט ער רעצעפּטען פֿאר ערציהונג, פֿאר פֿעדאגאניק אין קיינער טהוט אפּשר בעת מעשה קיין שדאכט ניט, אז אמת מאקע דער דאקטאר איז א נאַנץ פֿעהינער רעדנער, א טאַלאנטפֿאלער שרייבער, אן אויסנעצייכענטער לעקטשורער, אין דאך טאר מען זיינע רעצעפּטען בנונע קינדער ערציהונג ניט אננעהמען, וויַיל ער וויַיס ניט דעם קינדס נשמה, ער קען ניט דאס אידיש קינד, ער איז ניט בעקאַנט מיט דעם קינדערישען וועלטיל אין ניט מיט קינדער ערציהונג.

עס איז פֿעראַדאַסנ וועג מען וויַיס אן ביר אידען, בעריהמענדיג זיך מיט דעם וששנתם אין ולמדתם לבניך, בעת אנדערע פּעלקער זיינען ווילד נעווען, האבען מיר פּונדעסטוועגען יאהר וועגיג געשאפען אין דער ערציהונגס וועלט. עס זיינען אפילו אין דער לעצטער צייט בּיי אונז ערשיינען א פֿאר פֿעדאגאגישע צוריסענע נעוואַרען א פֿאר ערנסטע ארטיקלען, עס זיינען אננעשריבען נעוואַרען א פֿאר ערנסטע ארטיקלען אין דעם אדער יענעם זשורנאל אדער טאג-בלאט וועגען ערציהונג — פֿערטעסט דאס אבער מיט אנדערע אידישע שאפֿונגען אויף פֿערשידענע געביטען אין איהר וועט זיהען אז אידען האבען דוקא דיעזע וויכטיגע פֿראגע לחלוטין פֿער-נאכלעסיגט.

און נאך עפּעס: זאגאר דיעזע ארטיקלען אין זשורנאלען וואס האבען זיך יא אבענעפּגען מיט דיעזער פֿראגע איז עס מערסטענטהיילס נעווען מיט דער נייסטינער זיים פון קינדער ערציהונג. מען האט נענעבען פֿערשידענע עצות וויי און וואס צו ל ע ר נ ע ן מיט די קינדער, עס איז ביי אונז אננעגאנגען א לאנג-יעהריגע דעפֿאטע „עברית בעברית" (השטה השבעית) אדער עברית באידיש, עברית באנגלית (שטת התרגום) און ד. נ. פֿראגען. מען האט אבער לחלוטין ניט בעריהרט די פּהיזישע זיים פון אידישע קינדערערציהונג וועלכע איז הויפּזעכליך ביי אידען אבסאלוט פעדאגאכלעסינג נעוואַרען. מען האט אויך א שטיק צייט סורא נעהאט צו בעריהרען די פֿראגע: צי וואלט אפּשר כדאי נעווען צו לערנען בלויז אין אידיש מיט די קינדער אום זיי זאלען לייכטער בע-קאַנט זיין מיט'ן אידען און אידישעס.

וען ביי אונז זיינען די צייטוננגען אמאל פּול נעווען מיט דער פֿערשי-מעלטער פֿראגע פון אידיש אדער העברעאיש, איז עס נעווען נור בנונג דעם שרייבען, אדער בנונג דער קיום השפּה און ניט אלס א שפּראך פֿראגע פֿאר די שולען. די שול, איז מען ווי אהן ספּק נעווען, דאַרף בלייבען א לשון קודש'ע, וואו די קינדער דאַרפֿען לערנען בּיי 12—13 יאהר עברי און קוים קענען פֿער-טייטשען א פּסוק חומש.

עס האט אבער וויַיטער ניט נעקענט אננעהן ווי בּיי איצט און אט האט זיך איך ביי אונז אננעהויבען צו רודערען די שול פֿראגע. מיט דער פֿראגע איז מען יעצט שטארק פֿעראינטערעסירט אין רוסלאנד, אין פֿאלעסטינא און אין אמעריקא. פֿעראינטערעסירט זיינען יעצט מיט דיזער פֿראגע ניט נור שרייבער פון א נאַנץ יאהר נור פֿאכלייט, פֿעדאגאגען און לעהרער. דאס האט נעפּיהרט דערצו וואס מען קומט יעצט ניט אב מיט בלויז רעדען, עס ווערען נעשאפען אויך מוסטער שולען, מעטהאדען א. ד. נ.

דא, אין וויניפּעג, האט זיך מיט דיעזער פֿראגע פֿעראינטערעסירט דער פֿעראיין „אידישע יונעגד". ניט האבענדיג דא קיין פאכלייט, קיינע פֿעדאגאגען, בלאנדזשען זיי דא אן, ווי מען זאגט, זיי טאפּען אין דער פינסטער. עס איז אבער קיין ספּק ניט אז עס וועט זיי העלפֿער און בּולט'ער ווערען די פֿראגע, זיי וועלען איינזעהן מיט דער צייט וואס עס מוז נעטהאן ווערען אין דיזען הינזיכט.

אז עטוואס מוז מען טהאן, אז עפּעס איז פּויל, אז דער יעצטיגער סדר חלמוד און צואמען מיט איהם דער בית ספּר נופּא איז ניט אומשטאנד צו ער-פֿילען זיין אויפּגאבע וואס ער האט אויף זיך גענומען און וואס ער איז מחויב צו ערפילען, אין דעם זיינען אלע מודה.

ניט איינשטימיג איז מען בלויז מיט דעם נייען אויפּטהו וואס עס פּלא-נעווען דער יונגעד פֿעראיין. דער עיקר זיינען ברונז די ארטאדאקסען פֿאר דאס שטרעפּען צו שטעלען די שולע אויסער רעליגיאן; עס זיינען אבער פֿאראן אנ-דערע וואס דענקען אז וען די קינדער וועלען לערנען אידיש נעשיכטע, בע-קאַנט זיין מיט דעם אידישען פֿאלק און מיט זיינע שטרעפונגען, וועלען זיי זיין מעהר נאציאנאל נעשטימט איידער די קינדער פון חדרים וואס פֿערלאזענדיג די שול פֿערגעסען זיי ניט נור אן די רעליגיעזע צערעמאניעס נור וויַיסען אב-סאלוט ניט וואס מיט אידן האט פאסירט און צי זיינען אידען א פּאלק אדער בלויז א רעליגיעזע סעקטע.

אין זיין קורצען ארטיקלע „א פאר וועדטער" אין היינטיגען נומער, מיינט נאר ה' פֿראסאוו, אז די מעסערס פון פֿעראיין דאַרפֿען האבען אזא שו-לע פאר זיך — ניט דערוואגענדיג, אז זיי זיינען ניט נענוג קאמפּעטענט אזא פֿראגע צו פֿערגעטפֿערען. — קיין צוויייפּעל אז זיי זיינען עס ניט און ניט נור ניט זיי, נור אפילו אינטעליגענטערע פאר זיי. דאס צו פֿערגעטפֿערען דאַרף מען האבען פאכלייט, פּעדאגאגען וועלכע האבען לאנג שטודירט דיעזע פֿראגע. עס איז אבער קיין ספּק אז זייער שטרעבונג איז ווערט נעלויבט צו ווערען און וועט עס זיי געלונגען צו גרינדען א שול אן בּרענגען א פּהינען פּעדאגאג, (ניט בלויז לעהרער — איבערגעבער) דאן וועלען זיי האבען פּיעלעס אויפּגעטהאן.

עס איז יעצט אויך צו פּריה פאר די ארטאדאקסען צו זיין נעגען זיי פון רעליגיעזען שטאנדפונקט, דען ניט זיי, נור דער לעהרער וועט איינאדנען די סקוהל אן אמת'ער פּעדאגאג — לויט אונזער מיינונג, זיי מען דארף ערצי-הען אויף'ן מאדערנעם שטיינער — וועט מעהר צופֿריעדענשטעלען די ארטאדאקסישע עלטערען איידער די פֿרומע מלמדים.

סינגעל מעקס.

פון יעקב ריטשמאן.

ערשטעס קאפּיטעל

די ענטשטעהונג און ענטוויקלונג פון סינגעל מעקס.

די לעצטע צייט איז דא אזוי פּיעל גערעדט נעוואַרען איבער סינגעל מעקס אזוי פּיעל פֿראסינענטע רעדנער זיינען אראבענבראכט נעוואַרען און אזוי פּיעל לעקטשורס און אניטאציאנס רעדען זיינען נעהאלטען נעוואַרען אין דאך איז דיעזער ענין אזוי דונקעל אין די מוחות פון אונזערע מאסען אן אזוי פֿרעמד צו זייער בענריפֿ דאס א פֿאַר ארטיקלען וועגען דיעזער פֿראגע אין קענעדער איד, וועלען נעווים ניט זיין איבעריג, פֿיליכט זאגאר וויינשענס-ווערטה שוין צוליעב דעם אליין וואס דיעזע סינגעל מעקס פֿראגע איז שוין לאנג פֿעראַנדעלט נעוואַרען פון א קאפּיגעטנע פֿאליטישע אדער סאציאלע פֿראגע אין א גראנדיעזע מאסען בעווע-נונג. די סינגעל מעקס בעווענונג ג-ווינט אלץ מעהר אן מעהר באדען אין סאציאלען אן פֿאליטישען לעבען פון לאנד אן וועט, האבענטליך, אין גיכען וועלען א האמיניראנדער פֿאקטאר אין דער ענטוויקלונג פון די נייע אויס-שפּראצענדע מקומות אין דער נרויסער פיעל פֿערשפּרעבענדער וועסט.

פֿריהער פון אלעם וועלען מיר נעבען א קורצען איבערבליק איבער דער ענטשטעהונג און ענטוויקלונג פון דער סינגעל מעקס אירעע. דיעזע אידעע האט צו פֿערדאנקען פֿאר איהר אור-שפרונג די ערשיינונג פון הענרי דזשאר-דזשעס בוך „פֿראגרעס און ארמוטה". דאס איז נעשעהען אין יאהר 1879. עס איז אבער דאן מעהר ניט נעווען זיין לענאל בע-רעכטינט דורכצופֿיהרען דיעזע רע-פֿארם. אזוי האט פֿאסירט אין עווערעט אן אין סיאטעל, בּיידע אין וואשינג-טאן סטייט. אין ארענאן וואו עס נעהט שוין פון לאנג אן א קאמפּיין איבער דיעזער פֿראגע — שטעהט יעצט פֿאר צו וואוטען איבער דעם. אין קאליפֿאר-ניא איז ניט לאנג פֿארגעקומען א קאנ-פֿערענץ פון מיטגלידער פון פֿערשיעדענע שטעדט און זיי האבען איינשטימיג אריסנגעפֿארען אלס די איינציגע מי-טעל פֿאר די שטאאטליכע איינקונפט.

איך אין ענגלאנד האט סינגעל מעקס נעזיהנט אין לליאד דזשארדזש'ס בוד-זשעט. אין קענעדא איז וואנקאווער נעווען די ערשטע שטאדט וועלכע האט איינגעפֿיהרט דיעזע רעפֿארם און מיט אזא ערפאלג דאס אויך וויקטאריא, ניו וועסטמינסטער, עדמאנטאן און נאך פּיעלע אנדערע קענעדער שטעדט נעהען נאך וואנקאווער אין דיעזער ריכטונג.

אויך אין די פֿעראיינינגטע שטאאטען האבען פּיעלע שטעדט אננענומען דיע-זע רעפֿארם. פּיעלע שטעדט טרייען אטענדירען זייער טשארטשער אויף אזא אופן אז זיי זאלען זיין לענאל בע-רעכטינט דורכצופֿיהרען דיעזע רע-פֿארם. אזוי האט פֿאסירט אין עווערעט אן אין סיאטעל, בּיידע אין וואשינג-טאן סטייט. אין ארענאן וואו עס נעהט שוין פון לאנג אן א קאמפּיין איבער דיעזער פֿראגע — שטעהט יעצט פֿאר צו וואוטען איבער דעם. אין קאליפֿאר-ניא איז ניט לאנג פֿארגעקומען א קאנ-פֿערענץ פון מיטגלידער פון פֿערשיעדענע שטעדט און זיי האבען איינשטימיג אריסנגעפֿארען א רעזאלוציאן צו גונ-סטען דיעזער רעפֿארם, פֿאדערענדיג צו אמעריקא, ווי אויך אין אנדערע שטעדט זאל פֿאר אזא רעפֿארם אנגענומען ווערען. דאס איז אבער נאך נישט אלעס וואס מען דארף טהון. עס מוז נאך פֿיעל נעטהאן ווערען, עס מוז נאך פֿיעל נעלערנט ווערען, עס מוז נאך פֿיעל נעשאפען ווערען,